

Nezvizoložíš

Úvaha o málem zapomenutém příkázání

MILAN HORÁK

Mluví-li dnes lidé o „hřích“, mívají na mysli nejčastěji skutky sexuální povahy. „Hříšné sny“ nebyvají o závisti či o vraždách, a řekne-li muž o nějaké ženě, že by „stála za hřích“, také tím zpravidla nechce sdělit, že by se s ni rád pohádal nebo že by ji chtěl okrást.

Kořeny tohoto pojmového propojení mezi hřichem a sexualitou vedou až do starozákonní doby. Mojžíšův zákon se sice k sexuálním otázkám staví mnohem pozitivněji než morálka doby pozdější, ale hlavní prohřešek na tomto poli — cizoložství — se záhy stává podobenstvím nestálosti ve vztahu k Bohu. Svätý lid je nazýván nevěstou Hospodinovou; obrací-li se k cizím bohům, je to jako nevěra ženy vůči muži, jemuž byla zaslíbena. Když proroci předhazují Izraeli, že cizoloží, nejedná se o fyzickou sexuální aktivitu, nýbrž právě o úlitby jiným silám, nezje Síla absolutní. Rovněž novozákonní Ježíšův povzdech nad „pokolením cizoložným“ se netýká tělesné nevěry, ale nedůvěry vůči Božímu působení.

Cizoložství coby pozemský skutek bylo samozřejmě odedávna považováno za hřích, tedy za jednu ze skutečností, které odvracejí člověka od Boha. Jako podobenství nevěry vůči samotnému Bohu, tedy nejhlubšího z hříchů, se navíc stalo symbolem pro hřích jako takový, zástupcem všech hříchů ostatních. Během času se v této úloze k původně jasně vymezenému cizoložství připojilo obecněji chápané smilstvo, tedy různé další sexuální aktivity, které byly považovány za nežádoucí. Pak už stačil jen malý myšlenkový krůček k tomu, aby se toto zástupné vyjádření rozšířilo na sexualitu jako takovou. Coby záležitost, která na sebe přirozeně poutá velmi mnoho lidské pozornosti a která je povytce tělesná, ale přitom pro přežití v tělesném světě nezbytná, dala se sexualita i zcela obecně chápat jako typický případ odvracení od Boha, tedy typický hřích.

Pojmové propojení hříchu a sexuality ovšem mělo závažný důsledek pro postoj jak obecně ke hříchu, tak konkrétně k jednotlivým prohřeškům v sexuální oblasti. Bylo-li za hřích označováno něco, co přirozeně patřilo k životu drtivé většiny lidí a čeho se jen málokdo dokázal zřici, zavládl dojem, že každý prostě hřeší a jinak to ani nejde, tedy že ani nemá smysl snažit se s hříchem nějak bojovat. Pokud navíc lidé chápali všechny sexuální akty jako stejně hříšné, zmizelo vědomí o nebezpečnosti skutečně závažných pochybení v této oblasti. Dospívající chlapec, který zálibně okukoval prsa svých spolužaček, byl z tohoto pohledu právě takový hříšník jako muž, který léta podváděl svou manželku. K tomuto obvinění ze hříchu se ovšem hned připojila i omluva — omluva nejen pro mladíka, který si ve shodě s lidskou přirozeností začíná uvědomovat půvaby druhého pohlaví, nýbrž i pro nevěrného manžela. Cizoložství, hřích prvořadě závažnosti, se v očích mnoha lidí změnil v kavalírský delikt, v čin obyčejný a přirozeně lidský, ba v žádoucí koření života.

Začneme-li za této situace vyzývat k důsledné věrnosti v partnerském soužití, bude to nejspíše působit jako bláhový anachronismus. Většina současníků by se asi shodla, že zločinem je znásilnění nebo sexuální zneužívání dětí; když se však dobrovolně stýkají dva dospělí lidé — a v případě nevěry se přece neděje nic jiného — neshledává to většinová morálka nijak odsouzením hodným.

Zcela protikladný je přístup, který navazuje na křesťanskou mravní tradici. Na závažnost hříchu cizoložství nás upozorňuje už starozákonní Desatero. Jediné přikázání, které se přímo dotýká sexuality, zní „nezcizoložíš“ (často užívaný překlad „nesesmilníš“ je zavádějící a poukazuje už na významový posun, o němž jsme hovořili výše). Žádný jiný prohřešek v této oblasti nebyl považován za tak zásadní, aby musel být zmiňován už v deseti hlavních ustanoveních Božího zákona. Ježíš jde ve svém kázání ještě dále; hledá hřích už při jeho zrodu v nitru člověka, a už tam jej považuje za stejně závažný:

Slyšeli jste, že bylo řečeno: Nezcizoložíš!“

Já vám však říkám, že každý,
kdo se dívá na ženu s myšlenkou ji získat,
již s ní zcizoložil ve svém srdci.

(Matouš 5,27-28)

Můžeme se ptát, nakolik jsou tyto dávné náhledy vůbec ještě aktuální. Ježíš

kázal v úplně jiné době, než v jaké dnes žijeme my, byl obklopen jinými mravními představami, jeho posluchači měli jiné zvykové zázemí a jiný žebříček hodnot. Ode dnešního křesťana bychom přece očekávali, že nebude bezmyšlenkovitě následovat každé slovo, které najde v Písmu, nýbrž že bude sám přemýšlet, že bude vždy znovu přemítat, co je správné, že bude v každé situaci nově zvažovat, jak se má zachovat. Nakolik ob stojí přísný biblický přístup k cizoložství jako vodítko pro jednání dnešního člověka?

Odpověď na tuto otázku vyplývá ze samé podstaty soužití dvou lidí. Životní společenství se rozvíjí všude, kde oba partneři vystupují jako jeden celek. Společné bydlení, společné zvládání všedních starostí, společné hospodaření, společné vystupování v kruhu přátel, na veřejnosti i vůči úřadům, společné zájmy, společná duchovní cesta, společné pracovní úkoly — to všechno se podílí na budování a udržování vztahu, a to v té míře, nakolik to poskytuje partnerům společný a vzájemně sdílený prožitek.

Sexualita zde zaujímá mimořádné místo. Je zdrojem prožitků, které na úrovni pozemského těla patří k těm nejsilnějším, zasahuje do několika úrovní našeho duševního prožívání, a na všech těchto úrovních je spojena s pocity blízkosti i vzájemného průniku, které jinak známe jen z oblasti náboženské. Ve svém prožitkovém dosahu tedy sexualita může být činitelem, který udržuje vztah dvou lidí, nebo naopak rozhoduje o jeho rozpadu. Uspokojivý sexuální život sice není zárukou, ba ani nutnou podmínkou dobře fungujícího soužití, ale může pro ně být významnou posilou. A naopak, pokud se v sexuální oblasti objeví trhliny nebo dokonce vznikne sexuální vazba na další osobu, je ohroženo fungování vztahu i ve všech ostatních oblastech.

Manželské soužití (slovo „manželský“ zde neužíváme jen ve spojitosti se zákonným nebo svátostným manželským svazkem, nýbrž jako obecný poukaz na obdobný svazek bez ohledu na to, zdaje potvrzen úřadem nebo posvěcen obřadem) bývá občas přirovnáváno ke společné plavbě. Chceme-li užít tohoto obrazu opravdu exaktně, pak se jedná o plavbu katamaranu, tedy loď sestávající ze dvou pevně spojených trupů, vzájemně si zajišťujících oporu a rovnováhu. Dojde-li k cizoložství, tedy k navázání vedlejšího vztahu, je to, jako by k jednomu z trupů katamaranu bylo připevněno další plovoucí těleso, s nímž původní konstrukce lodi nepočítá. Boční tahy a tlaky se přenášejí na vzájemné spojení obou trupů, namáhají je způsobem, na který není stavěno, a narušují je. Tento účinek najdeme popsán v samotném slově pro cizoložství v některých jazycích — na-

příklad německé „Ehebruch“ bychom mohli přeložit jako „zlomení manželství“. I krátkodobý vedlejší vztah, který zůstane druhému partnerovi utajen, může popsáním způsobem zcela a nenávratně zničit manželské soužití, které dobře fungovalo dlouhá léta.

Přísný postoj vůči cizoložství, který známe z křesťanské mravní tradice, se tedy ukazuje jako plně oprávněný. Jeho smyslem ovšem není soudit ty, kdo se tohoto činu dopustili, nýbrž především pomáhat všem, aby se mu dokázali vyhýbat. Prvním vodítkem k tomu je Kristův poukaz na původ cizoložného skutku v nitru člověka. Nepravost musíme přemáhat již ve svém srdci, v myšlenkách, ve způsobu, jak se díváme kolem sebe. Konkrétní návod nalézáme hned v následujících verších evangelia:

Pohoršuje-li tě tedy tvé pravé oko, vyloupni je a odvrhni; lépe ti, aby zahynul jeden ze tvých údů a tvé tělo nebylo celé uvrženo do pekelných plamenů.
A pohoršuje-li tě tvá pravá ruka, utni ji a odvrhni; lépe ti, aby zahynul jeden ze tvých údů a tvé tělo celé nezašlo v pekelných plamenech.

(Matouš 5,29-30)

Ježíšova výzva k odvrhnutí pohoršujících údů nám může zprvu znít nepochopitelně brutálně. Stačí však krátké zamyšlení, abychom si uvědomili, že její smysl leží jinde. Pokud zjistíme, že se do našeho pohledu vkrádá cizoložná myšlenka, pomůže nám vyloupnutí *fyzického* oka? Nemuselo by vzápětí následovat druhé oko a pak postupně všechny ostatní čivy, z jejichž vjemů tyjí naše představy? Příčinu ovšem nenajdeme ani jinde ve fyzickém těle. Bolestně si to ověřil již církevní učitel Órigenés, když bojoval s pokušením ve vztahu ke svým žačkám; vlastnoručně se zbavil mužství, ale ani následná tělesná nezpůsobilost k nemravnému skutku ho neosvobodila od útoků nemravných myšlenek — ani hormony, na něž se občas rádi vymlouváme, nejsou skutečným zdrojem našeho konání. Prvotní je myšlenka, a myšlenku tedy musíme překonat.

Chceme-li ovšem zvítězit nad myšlenkou, musíme si uvědomit, jak v nás působí. Pozorujme to na případu, který je v mnoha ohledech typický — otec rodiny, který sice není v některých ohledech se svou manželkou spokojen, ale roz-

hodné nikterak neplánuje kvůli tomu utíkat z manželství nebo opouštět děti, má v práci kolegyni, s níž si docela dobře rozumí. Při setkávání v rámci běžné spolupráce si uvědomí, že u kolegyně občas nachází něco, co mu u manželky chybí, tehdy se také kdesi na krajíčku jeho vědomí zformuje myšlenka, že spolupracovnice by „stála za hřích“. Jakmile si náš adept na hříšníka tuto myšlenku připustí, začne v něm myšlenka narůstat, zabydlovat se v jeho představách, získávat nad ním moc. Už pod jejím vlivem si možná řekne, že přece není nic špatné na tom, když ji „jen“ pozve na večeři, když k ní „jen“ zajde na návštěvu, když si s ní na chvíli popovídá, když si k ní „jen“ přisedne. Ve chvíli, kdy pak už sedí po jejím boku na okraji postele a srká s ní červené víno, nemá již sílu na to, aby ustavil dění; původně nepatrná myšlenka se již zhostila téměř celého vědomí a je schopna potlačit i všechny obavy z rozbití vlastního manželství, rodinného života nebo profesní kariéry.

Jen ti nejsilnější dokáží zvítězit nad myšlenkou, která již dorostla na hranici činu. Snazší je překonat myšlenku, která teprve roste. A na počátku, kdy se myšlenka teprve rodí, stačí k jejímu odmítnutí jen maličké uvědomění: „Nechci.“ Na počátku je člověk ještě schopen rozmyslet si s chladnou hlavou, že jakkoli se případné dobrodružství může zdát lákavé, z hlediska manželského, rodinného a profesního života to nestojí za to. A to je právě onen úkon, k němuž nabádá Ježíš. Údem, který nás pohoršuje, není žádná zevní součást našeho těla, nýbrž právě toto pomyšlení, které se vnitřně začíná natahovat po zakázaném ovoci, a useknout tento úd znamená právě jasně a včas si toto pomyšlení odříci. Případ muže, který skrze nezávaznou myšlenku na svou kolegyni dojde až k velmi závaznému skutku, je typickým zástupcem celé řady situací, v nichž dochází k porušení manželského vztahu. Hlavní postavou děje přitom může být právě tak dobře muž jako žena, a prostředím, v němž se objeví nový protějšek, může být jak kancelář, tak sportovní klub nebo internetová diskuse. Jsou samozřejmě i podstatně jiné situace, kdy dochází k cizoložství — například tam, kde je jeden z manželů předem rozhodnut druhého opustit — avšak o ty nám nyní nejde. Důležité jsou pro nás situace odpovídající popsanému případu; těch je v praxi většina, a my na základě dosavadní úvah víme, jak můžeme právě jejich hrozbu rozpoznávat a jak jim můžeme předcházet.

Když naši předkové ctili příkázání „Nezcižložíš!“, nebylo to proto, že by byli barbary ještě nezralými pro vyspělou liberální morálku, nýbrž proto, aby chránili základní vztahové struktury, o něž se opírá život člověka. V dávných dobách se o dodržování tohoto pravidla starala společnost, trestajíc přísně jeho porušování. V dnešní době už nás v případě cizoložství neohrožuje zevní trest. Je na nás, abychom si uvědomili, že jím ohrožujeme sebe samy, a rozhodli se převzít odpovědnost za čistotu svých vztahů.

Je to vlastně úplně jednoduché. Když chceme.